

Lasten van computerbesluiten liggen bij de burger

Publicatie: SC
Aflevering: 2018/4
Publicatiedatum: 27 februari 2018
Auteurs: Marlies van Eck

Lasten van computerbesluiten liggen bij de burger

*Overheidsbesluiten die door de computer zijn genomen, kennen veel voordelen: snelheid en hoge kwaliteit. Maar de algoritmen achter die besluiten zijn onbekend. Daardoor genieten burgers en bedrijven onvoldoende bescherming, stelt **Marlies van Eck** in haar proefschrift.*

Toen ze zelf nog hogerberoepszaken deed namens de Belastingdienst Toeslagen, bedacht ze wel eens: ik weet niet hoe een computer tot dit besluit is gekomen. ‘Dat gaf een ongemakkelijk gevoel. Ik kon het bedrag dat op het besluit stond niet narekenen of reconstrueren, en dat lag niet aan mij.’

Dat was een belangrijke aanleiding voor Marlies van Eck om te onderzoeken hoe lastig het voor burgers en bedrijven is om in bezwaar te komen nadat de overheid een geautomatiseerd besluit heeft genomen. Dat doet de overheid steeds vaker. Ooit waren dat alleen besluiten over arbeidsongeschiktheid, tegenwoordig ook over de kinderbijslag, de AOW, toeslagen, of de aanslag inkomstenbelasting. Ondernemers hebben ook te maken met computerbesluiten over de motorrijtuigenbelasting en de loonaangifteketen. Verder kunnen omgevingsvergunningen tegenwoordig door een computer worden afgedaan.

Van Eck begrijpt wel dat de overheid dat zo doet. ‘Het is volstrekt irrealistisch dat mensen dat nog doen, het gaat om enorme aantallen besluiten die moeten worden genomen. Een computer kan sneller en beter rekenen, heeft geen last van het geestdodende karakter van dit werk en heeft ervoor gezorgd dat de kwaliteit van de besluiten is toegenomen. En: de computer behandelt gelijke gevallen ook echt gelijk.’

Maar Van Eck maakt zich ook zorgen. ‘Mensen maken fouten, ook in computerprogramma’s. Een fout computerbesluit wordt direct in heel veel zaken toegepast, dus veel mensen hebben er last van. Dat wordt versterkt nu veel overheden elkaars gegevens overnemen. Het herstellen van een systeemfout kost maanden en al die tijd draait die computer door. Het is een ijzeren wet: als het met een computer- besluit ergens fout gaat, dan gaat het in veel gevallen fout.’ Volgens Van Eck zijn we in een stadium beland dat we te veel autoriteit toedichten aan computers. ‘Ambtenaren denken al snel: wie ben ik om iets aan het besluit te veranderen.’

Een groot nadeel is dat de instructies aan de computer (de beslisregels en de algoritmen) niet bekend zijn voor de personen die het besluit krijgen. ‘Er zijn ook geen onafhankelijke instanties die deze instructies controleren. In een rechtszaak over het besluit kan de rechter dus niet controleren of de overheid de wet goed interpreteert. Ook blijven aannames die de programmeur heeft gehad, onzichtbaar. Als niet precies duidelijk is waarom de computer dit besluit neemt, weet niemand of het besluit eigenlijk wel juist is.’ Volgens Van Eck moeten die algoritmes openbaar en toegankelijk worden. ‘Ze moeten dan wel te begrijpen zijn door mensen die geen verstand hebben van programmeren en zeker door rechters.’

Als de wet computerbesluiten faciliteert, ontstaat er zwart-witwetgeving, constateert Van Eck. Het heeft dan vaak weinig zin om bezwaar te maken: je krijgt een uitkering of niet, meer smaken zijn er niet. ‘Ambtenaren hebben geen ruimte om daarvan af te wijken. Een hardheidsclausule is dan nodig: in jouw specifieke geval mag er van het besluit worden afgeweken.’

Voor het zover is, liggen de lasten van computerbesluiten volledig bij de burger. ‘Die wordt gepingpongged tussen het ene en andere loket. Dat is niet fair, die lasten moeten juist liggen bij de overheid die het probleem heeft veroorzaakt.’

Marlies van Eck (1972) studeerde rechtsgeleerdheid aan de Radboud Universiteit in Nijmegen. De afgelopen twintig jaar werkte zij in het openbaar bestuur en bij de Rechtbank Arnhem. Momenteel is zij juridisch adviseur ICT & bestuursrecht bij het ministerie van Financiën (DG Belastingdienst). Op 9 februari promoveerde Van Eck aan Tilburg University op het proefschrift *Geautomatiseerde ketenbesluiten & rechtsbescherming*.

Michel Knapen
